

УДК 336:14

Спасів Н.Я.

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів

Турський І.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту

Домінанти політики оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів України на соціальні цілі

Анотація

У статті проведено оцінку напрямів оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів з метою забезпечення соціальних гарантій територіальної громади.

Ключові слова: місцевий бюджет, видатки місцевих бюджетів, доходи місцевих бюджетів.

Аннотация

В статье проведена оценка путей оптимизации расходов местных бюджетов для обеспечения социальных гарантий местных жителей.

Ключевые слова: местный бюджет, расходы местных бюджетов, доходы местных бюджетов.

Annotation

The article assessed trends optimizing expenditure of local budgets to provide social guarantees of the territorial community.

Keywords: local budget, local budget expenditures, revenues of local budgets.

Постановка проблеми. Місцевий бюджет на основі виробленої бюджетної політики, використовуючи важелі, методи та стимули, активно впливає на соціальні процеси в державі та її регіонах. Отже, розглянемо детальніше напрями оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів на соціальні цілі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення соціальних гарантій органами місцевого самоврядування перебували в центрі уваги визначних зарубіжних представників фінансової науки: Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, К. Ерроу, Дж.М. Кейнса, В. Лебедева, Е. Ліндаля, П. Самуельсона, А. Сміта, М. Сперанського, Дж. Стігліца, В. Танзі, А. Улюкаєва, М. Ходорович. Одночасно дані проблеми досліджувались у працях вітчизняних вчених: В. Андрущенко, В. Базилевича, М. Барановського, Й. Бескида, М. Білик, С. Буковинського, С. Булгакової, О. Василика, В. Гейця, В. Глущенко, А. Грищенко, А. Даниленка, Я. Дьяченка, А. Єпіфанова, О. Кириленко,

О. Ковалюка, М. Крупки, І. Лукінова, І. Лук'яненко, І. Луніної, Ю. Лупенка, С. Науменкової, В. Опаріна, Г. П'ятаченко, Д. Полозенка, Л. Шаблістої, С. Юрія та інших.

Проте, слід зауважити, що науковці у своїх працях по різному висвітлювали зазначену проблематику, сформувавши цим підґрунтя для подальших досліджень у даній площині.

Враховуючи зазначене, **метою статті** є комплексне дослідження напрямів оптимізації видатків місцевих бюджетів на соціальні цілі.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що вплив бюджету на соціальну складову може здійснюватись прямими та непрямими методами.

До прямих методів можна віднести законодавчі акти, які безпосередньо регулюють дії учасників економічних відносин – місцевих органів влади, суб'єктів господарювання, населення. Саме цими методами визначаються ставки податків, інших зборів, механізм їх стягнення, відповідальність за їх порушення. Такі акти є основою здійснення господарської діяльності. До непрямих методів належать дії органів місцевої влади щодо перерозподілу бюджетних ресурсів, визначення складових бюджетних ресурсів, основні напрями їх використання.

Досягти оптимального співвідношення між економічним та соціальним напрямами – значить задовольнити інтереси всіх соціальних груп населення. Як правило, повною мірою це питання не вирішено, можна лише констатувати про задоволення потреб більшої частини суспільства. Адже, незважаючи на те, що питома вага видатків соціального спрямування місцевих бюджетів має тенденцію до зростання й у 2012 р. становила – 52,88% (частка видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення зростає на 18,3%, освіту – 3,35%, охорону здоров'я – 3,38%), якісного рівня забезпечення соціальних гарантій не спостерігається.

В умовах ринкової економіки місцеві бюджети відіграють роль особливого регулятора соціальних процесів в державі. Відповідно, місцевим бюджетам має відводиться належне місце у втіленні загальних національних цілей, визначених перспективною програмою розвитку українського

суспільства: поліпшення життя народу; підвищення конкурентоспроможності України в глобальній системі; зміцнення основ демократії.

На наш погляд, місцеві бюджети повинні стати головним інструментом реалізації регіональної соціальної політики, основними завданнями якої є:

- подальша децентралізація, передача додаткових функцій з управління соціальним розвитком на регіональний рівень;

- підвищення (вирівнювання) ступеня соціально-економічного розвитку регіонів та ефективності територіального поділу праці;

- розроблення програм раціонального використання продуктивних сил з метою зменшення територіальних диспропорцій у розміщенні передусім промислового виробництва та об'єктів його інфраструктури, що передбачає, зокрема, забезпечення рівномірності розвитку регіонів, зниження ступеня нераціонального використання трудових ресурсів і природо-ресурсного потенціалу та екологічного дисбалансу територій;

- забезпечення державних соціальних стандартів та гарантій соціального захисту населення незалежно від економічних можливостей регіонів тощо.

Щодо бюджетного забезпечення соціальних потреб населення місцевими бюджетами на напрямів його удосконалення, то варто зазначити про необхідність визначення прямих показників, які впливають на рівень соціального добробуту, зокрема: питома вага видатків на соціальну сферу у загальному обсязі видатків (цей показник вказує, яка частка місцевого бюджету містить соціальні видатки); рівень виконання запланованих видатків на соціальну сферу; реальне фінансування соціальної сфери.

Окрім цього, необхідно визначати рівень соціальної орієнтованості місцевих бюджетів шляхом визначення: пасажирообороту у транспорті загального користування; кількості пенсіонерів, сімей та одиноких, які перебувають на квартирному обліку, осіб, що навчаються в навчальних закладах, лікарів усіх спеціальностей, інвалідів, засуджених; кількості малих підприємств; обсягу наукових та науково-технічних робіт, виконаних за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Такий детальний аналіз дозволить, на наш погляд, визначити рівень соціальної спрямованості місцевих бюджетів та якість соціального забезпечення населення. Оскільки проведення аналізу тільки за такими індикаторами соціальної складової місцевих бюджетів як: обсяг та рівень заробітної плати різних категорій працівників; розмір споживчого кошика; товарообіг державної та комерційної торгівлі; мережа лікарень, поліклінік, тощо; мережа дошкільних, шкільних закладів, вищих навчальних закладів не дають ефективних результатів.

Зважаючи на реалії сьогодення, основними напрямками удосконалення бюджетного забезпечення соціальних потреб населення є:

1) Орієнтація на забезпечення зайнятості населення з адекватною системою оплати праці та дотриманням соціальної справедливості (ефективна праця має належно оплачуватися); створення соціальної структури європейського типу (з низьким рівнем бідності та майнового розшарування і з численним середнім класом); побудова повномасштабної системи соціального страхування; забезпечення належної мотивації активної поведінки на ринку праці (зокрема, і через набуття високого рівня освіти і кваліфікації, збереження здоров'я, продовження трудової діяльності після досягнення пенсійного віку); протидія масштабній трудовій та стаціонарній (виїзд на постійне місце проживання) еміграції робочої сили.

Саме на забезпечення високих доходів від зайнятості має спиратися реформа соціальної сфери, яка повинна охопити всі її складові – від соціального страхування і соціальної допомоги до управління та фінансування освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства. Соціально орієнтований бюджет в сучасному розумінні повинен складатися з видатків на забезпечення доступності якісної освіти усім громадянам незалежно від місця їх проживання та майнового статусу; на формування та поширення здорового способу життя, включаючи як створення ефективної системи медичної допомоги, так і забезпечення належного державного контролю за якістю споживчих товарів, протидію палінню та зловживанню алкогольними напоями, запобігання наркоманії; на розвиток ринку праці.

Необхідно зазначити, що підвищення доходів від зайнятості максимально широких верств населення звузить коло осіб, які потребують державної соціальної підтримки – з одного боку, і забезпечить необхідні кошти для її надання – з іншого. Це, на наш погляд, забезпечить зростання соціальних стандартів, до того ж сучасним шляхом.

2) Належний соціальних захист, базований на принципах системності, соціальної справедливості, ефективності та фінансової обґрунтованості. Він повинен здійснюватись у двох принципово різних формах. Так, безпосереднім результатом соціального страхування має бути унеможливлення зубожіння населення при настанні страхової події. Механізм призначення страхових виплат має бути абсолютно прозорим і зрозумілим, що сприятиме заохоченню населення до участі в страхових програмах.

Соціальне страхування повинне стати запобіжним заходом щодо зубожіння населення, а соціальна допомога має спрямовуватись бідним верствам населення виключно на адресних засадах з урахуванням сукупного доходу сім'ї. Винятком може залишитися тільки допомога при народженні дитини з огляду на надзвичайну важливість підвищення народжуваності.

3) Трансформування чинної системи пільг, яка є фінансово необґрунтованою, соціально несправедливою і значною мірою декларативною. Потрібно замінити пільги, що виконують функцію соціальної підтримки вразливих верств населення, адресною соціальною допомогою, забезпечити запобігання необґрунтованому відтворенню контингенту пільговиків, і надавати пільги, пов'язані із компенсацією шкоди здоров'ю, у формі та розмірах, безпосередньо пов'язаних із масштабами і видом нанесеної шкоди.

Однак адресність слід розуміти не як масову монетизацію пільг та скасування або скорочення привілеїв, а як диференціацію підходів у взаємодії держави з різними суспільними групами. Лише у такий спосіб держава зможе уникнути «зрівнялівки» і гарантувати гідний рівень життя для усіх громадян, не перетворюючи водночас соціальні зобов'язання на критичні ризики для національної економіки.

4) Доступність державних гарантій у сфері середньої освіти, базових медичних послуг, пенсійного забезпечення.

5) Здійснення стимулюючої соціальної політики. Об'єктом стимулюючої соціальної політики може стати будь-який громадянин, який прагне розвивати здібності і нарощувати свій продуктивний потенціал. Передусім це стосується молоді, працівників, зайнятих у сферах розвитку – освіті, науці, бізнесі. Основними інструментами-стимулами мають стати податкові, іпотечні, кредитні та грантові.

Перелічені напрями забезпечення соціальної спрямованості місцевих бюджетів дозволять підвищити соціальне забезпечення, а відповідно, унеможливлять відтік людського капіталу, зубожіння нації, а призведуть до поступової побудови соціально розвинутого суспільства з ефективними економічними підвалинами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В контексті проведеного дослідження ролі місцевих бюджетів через призму соціального забезпечення можна зазначити, що для підвищення соціальної спрямованості місцевих бюджетів необхідно наступне:

1. В частині зайнятості населення необхідне підвищення рівня зайнятості населення, підвищення трудової активності громадян та забезпечення соціального захисту безробітних на ринку праці. Серед проблемних моментів – це тіньова зайнятість населення; порушення роботодавцями норм трудового законодавства; працевлаштування випускників навчальних закладів всіх рівнів акредитації, в тому числі, на перше робоче місце; недостатня мотивація до праці безробітних внаслідок низького рівня заробітної плати за поданими вакансіями. Враховуючи таку ситуацію, необхідне розширення сфери застосування праці економічно активного населення за рахунок збереження наявних та створення нових робочих місць; сприяння продуктивній зайнятості населення, спрямованій на підвищення рівня життя; забезпечення зайнятості громадян, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці; забезпечення дотримання норм трудового законодавства.

2. В частині грошових доходів населення – це підвищення заробітної плати як джерела збільшення доходів та покращення рівня життя населення, адже на місцевому рівні спостерігається порівняно низький рівень оплати праці та значна заборгованість із виплати заробітної плати. Тому у даній площині необхідне додержання державних соціальних стандартів та гарантій в оплаті праці; зменшення та поступова ліквідація заборгованості з виплати заробітної плати працівникам, а також реалізація заходів комплексної програми мобілізації зусиль міських адміністрацій, податкових та контролюючих органів щодо забезпечення надходжень до місцевих бюджетів у контексті легалізації робочих місць та детінізації заробітної плати.

3. В частині соціального забезпечення – це забезпечення соціальних гарантій малозабезпеченим сім'ям та іншим категоріям громадян шляхом своєчасного призначення усіх видів соціальних допомог, пільг та субсидій. Реалізація цих заходів можлива шляхом забезпечення своєчасного надання соціальних послуг мешканцям міст в обсягах, передбачених чинним законодавством, а також шляхом покращення соціального забезпечення населення через вдосконалення Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги; надання відповідно до рівня доходів житлових субсидій та різних видів допомог малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми; відшкодування пільг на оплату житлово-комунальних послуг пільговим категоріям населення; надання допомог малозабезпеченим сім'ям та сім'ям з дітьми; здійснення виплат прийомним сім'ям; здійснення доплат воїнам ОУН-УПА; проведення компенсаційних виплат на догляд за інвалідами; інформування населення щодо існуючих механізмів реалізації громадянами своїх соціальних прав і додаткових соціальних гарантій; реалізацію заходів цільових міських, міжгалузевих, регіональних та державних соціальних програм.

4. В частині охорони здоров'я – це забезпечення надання якісної та доступної медичної допомоги, розвитку первинної медичної допомоги на засадах сімейної медицини, зміцнення матеріально-технічної бази лікувально-профілактичних закладів міста.

5. В освіті – це розвиток загальної середньої освіти відповідно до потреб та запитів громади щодо доступної якісної освіти, яка забезпечує повноцінний розвиток кожної дитини і її успішну інтеграцію в українське суспільство та європейську спільноту. Пріоритетними заходами у цій царині є формування оптимальної мережі загальноосвітніх, позашкільних закладів з урахуванням соціально-економічної та демографічної ситуації; завершення комп'ютеризації загальноосвітніх шкіл, забезпечення їх телекомунікаційними засобами виходу до світової інформаційної мережі Інтернет; підтримка дітей і молоді з особливими потребами; зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів, зокрема, впровадження енергозберігаючих технологій, забезпечення належного водопостачання, модернізація технологічного обладнання їдалень навчальних закладів.

Перелічені заходи дозволять місцевим бюджетам підвищити соціальну складову, оптимізувати соціальні видатки та дозволити відчутти реальне піклування про територіальну громаду.

Список використаних джерел

1. Демянишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: [Монографія] / В. Г. Демянишин. – Тернопіль, 2008. – 496 с.